

رفتار پدر و مادر با کودک و نوجوان

(دانستگی‌های لازم برای پدران و مادران)

راهنمای جامع برای پدران و مادران تا با دانش و آگاهی
کامل، از پیدایش مشکلات رفتاری و روانی کودک و
نوجوانشان پیشگیری نمایند

نویسنده: دکتر جواد فیض

بورد تخصصی کودکان و ماستر در بهداشت از امریکا
استاد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۱

به نام خداوند جان و خرد

پیشگفتار

مادر و پدر عزیز و گرامی؛ موقعی که می‌خواهید از کودک خود عکس بگیرید، سعی می‌کنید تا کودک شاد و خندان باشد و اگر کودک نمی‌خندد، با گفتن کلمات یا حرکاتی او را به خنده و امی‌دارید، زیرا می‌خواهید هر کس و در هر زمانی عکس کودک شما را می‌بیند، کودک در حال شادی و شعف باشد. هیچگاه نمی‌خواهید از کودکی که ناراحت و یا عصبانی است، عکس داشته باشید. آرزوی هر پدر و مادری این است که کودکش نه فقط در عکس، بلکه همیشه و در تمام عمر شاد و خرم و از نظر جسمی و روانی سالم باشد. برای این منظور، پدران و مادران باید از مسائل و مشکلات رفتاری و روانی کودکان خود در سنین مختلف آگاه باشند و بدانند چطور با کودکان خود رفتار نمایند تا آنها همیشه شاد و خندان و در سلامت کامل باشند. از طرف دیگر چون کودکان غیر از محیط خانه، برای آموختن به کودکستان، دبستان و دبیرستان و محیط خارج می‌روند و با مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی و محیطی رویرو می‌شوند، بنابراین داشن و آگاهی‌های پدر و مادر و برخورد صحیح آنها با کودک، می‌تواند کودک را برای پذیرش فشارهای روانی و جسمی محیط خارج از خانه و برخورد با آنها آماده سازد.

در کتاب «من و کودک من» در مورد دوران پاره‌داری، رشد و نمو، بهداشت و بیماری‌های کودکان و پیشگیری از آنها سخن رفته است. اما در این کتاب که پیش رو دارید، در بخش اول، به عوامل مؤثر بر رشد کودکان و در بخش دوم به اختلالات رفتاری و روانی کودکان و نوجوانان که نتیجه آخرین تحقیقات روانشناسان و متخصصین کودکان در این زمینه است، به زبان ساده و دور از اصطلاحات پزشکی پرداخته شده است. در این کتاب سعی شده است وظایف و رفتار پدر و مادر که باید الگوئی برای فرزند خود باشند و ضرورت احترام متعاب، همفکری و همخوئی بین آنها بیان شود و به اثرات خشونت و بدآموزی‌هایی که کودکان و نوجوانان از برنامه‌های تلویزیون و فیلم‌های ویدیویی به دست می‌آورند، اشاره گردد، و بالاخره لزوم اضطراب و تربیت کودکان بر شمرده و به پرسش‌های والدین در هر فصل پاسخ داده شود.

در این کتاب فصلی (فصل بیست و دوم) نیز در مورد دوران نوجوانی و جوانی که دوران بسیار حساس و آسیب‌پذیر است، نوشته شده تا کسانی که در خانه خود نوجوانی دارند، بدانند که مسائل و مشکلات این دوران چیست و چطور باید با نوجوانان خود رفتار کنند تا آنها این دوران پر مخاطره را سپری کنند و به دوران شکوفایی بلوغ برسند.

رحمت و مشقت نگارش و چاپ این کتاب زمانی جبران می‌گردد که این کتاب نیز مانند کتابهای دیگر من (مؤلف) به خانه‌ها راه یابد و مادران و پدران گرامی با خواندن مطالب آن با اصول روانی و رفتاری کودکان و نیاز آنها در سنین مختلف آشنا گردند و با رفتار خردمندانه خود، انسانهای والا و متعالی از خود به یادگار بگذارند.

در تهیّه این کتاب، دوستانی با من همکاری داشته‌اند که از ذکر نام این عزیزان و سپاسگزاری از ایشان، خودداری نمی‌توان کرد. یکی از این عزیزان، جناب آقای دکتر محمد جواد شریعت، دانشیار دانشگاه اصفهان می‌باشند که در تنظیم کتاب از نظر زیان یان، کمک بسزائی نمودند. دیگری جناب آقای دکتر مهرداد کلانتری، دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه اصفهان که مطالب کتاب را مطالعه و از نظر اصول روانشناسی و رفتاری پیشنهاداتی دادند که اعمال گردید و بار علمی مطالب کتاب را افزون‌تر نمود.

از جناب آقای دکتر محمد شمس اردکانی، متخصص زنان و مامایی که مطالب مربوط به مشکلات نوجوانان را از نظر بلوغ جنسی با دقّت مطالعه نموده و تذکراتی دادند که در کتاب اعمال گردیده است، سپاسگزاری می‌نمایم.

در خاتمه لازم است از جناب آقای حسن علیخاصی که در ویرایش نهائی و تایپ کامپیوتری کتاب متحمل زحمات زیادی شده‌اند، سپاسگزاری نمایم. لیتوگرافی این کتاب با ابتکار و توانائی سرکار خانم زنده به خوبی انجام گرفت که جای بسی تشکر و امتنان دارد. چاپ نهائی و انتشار این کتاب را مرهون موافقت و الطاف بزرگوارانه جناب آقای نثاری، مدیریت محترم مؤسسه انتشارات امیرکبیر و کارمندان شریف این مؤسسه، بخصوص جناب آقای خودسوز و دیگران می‌دانم و امیدوارم مؤسسه علمی و فرهنگی انتشارات امیرکبیر در جهت نشر فرهنگ منحصراً علوم انسانی در کشور روز به روز موفق‌تر باشد.

من الله التوفيق و عليه التکلان
دکتر جواد فیض - بهار ۱۳۸۷

فهرست مطالب

صفحه

بخش اول: عوامل مؤثر بر رشد کودکان فصل اول تا نهم

۱

روابط طبیعی کودک با مادر پدر و بر عکس

فصل اول

- الف: رابطه کودک با مادر در سن: دو سالگی، دو و نیم سالگی، سه سالگی ۳
سه و نیم سالگی، چهار سالگی، پنج سالگی، شش سالگی، هفت سالگی
هشت سالگی، نه سالگی و ۱۰ سالگی
- ب: رابطه کودک با پدر در سن: سه تا پنج سالگی، شش سالگی، هفت، ۱۵
نا هشت سالگی، نه سالگی و ۱۰ سالگی

۲۱

وظایف و رفتار پدر با کودک (چگونه باید پدر بود و پدری کرد)

فصل دوم

- پدر و دوران نوزادی (۲۸ روز اول تولد) ۲۳
آیا مادر در دختر و پسر شدن نوزاد نقش و سهمی دارد؟ ۲۴
پدر و دوران شیرخواری کودک ۲۵
پدر و دوران بعد از شیرخواری کودک ۲۷
وظیفه پدر در برابر کودک سه تا شش ساله ۲۸
۱- تشویق و تقویت هوشی و فکری کودک ۲۹
۲- آشنا کردن کودک با جنس خود و مسائل جنسی ۳۱
وظیفه پدر در برابر کودک شش ساله و بزرگتر ۳۵
خارهای دوران کودکی و شکوفائی دوران اول جوانی ۳۶
پدر و دوران مدرسه و فعالیت گروهی کودکان ۳۷
وظیفه پدر در رابطه با کتاب و خواندن کتاب ۳۹

فصل سوم

اثر رفتار پدر و مادر بر رشد و تکامل مغز کودکان

۴۱

۴۳	ساختمن مغز .....
۴۵	رشد و تکامل مغز (سیستم عصبی مرکزی) .....
۴۵	الف: رشد مغز در دوران نه ماهه داخل رحم مادر .....
۴۵	ب: رشد مغز در سال اول تولد .....
۴۷	ج: رشد مغز در پنج سال اول تولد .....
۵۱	خشم، ترس و ناراحتی از جدایی و دور شدن مادر .....
۵۲	مواد شیمیائی که در اثر رفتار پدر و مادر در مغز کودک ترشح می‌گردند .....
۵۳	هنگامی که کودک دچار استرس می‌شود، به او کمک کنید .....
۵۶	مطالعه یک مورد .....
۵۶	آثار سوء مغزی کودکانی که در موقع نیازشان به آنها کمک نشده است .....
۵۸	خلاصه و نکات کلیدی (استرس) .....

فصل چهارم

دوست داشتن و عشق ورزیدن به کودک

۵۹

۶۱	أنواع دوست داشتن و عشق ورزیدن به کودک .....
۶۲	مواد شیمیائی که در هنگام دوست داشتن، محبت کردن و عشق ورزیدن .....
	در مغز و بدن کودک ترشح می‌شود
۶۵	افرادی که گفتار و رفتارشان موجب ترشح اوبیوتید و اکسی توسمین می‌شود .....
۶۵	محرومیت کودک از مهر و محبت پدر و مادر موجب بی اعتمادی و .....
	افرایش برخوردهای اجتماعی او می‌شود
۶۶	احساس‌های اولیه دوست داشتن .....
۶۷	در آغوش گرفتن کودک و اهمیت آن .....
۶۸	لحظات پر احساس و عمیق رابطه بین مادر و کودک .....

فصل پنجم

اهمیت بازی و نقش آن در رشد کودکان

۷۵	محیط مناسب بازی و نوع اسباب بازی.....
۷۶	چطور پدر و مادر می توانند برای بازی کودک کمک کنند.....
۸۲	با کودک بازی کنید و اجتازه دهید که او رهبر و برنده بازی باشد.....
۸۳	عللی که موجب از بین رفتن کنگکاری و خلافت کودک می شود.....
۸۴	نقش مدرسه و معلمین در یادگیری و خلافت کودک.....
۸۶	اهمیت بازی والدین با کودک و بازی کودکان با یکدیگر.....
۸۸	پرسش و پاسخ .....
۹۰	نکات کلیدی .....

فصل ششم

تماشای تلویزیون و بازیهای کامپیوتویی و اثرات آن بر کودکان

۹۳	تماشای تلویزیون و بازیهای کامپیوترا و اثرات آن بر کودکان.....
۹۵	آیا تماشای تلویزیون برای کودکان ضرر دارد؟.....
۹۵	چه باید کرد تا کودکان تحت تأثیر خشونت‌های تلویزیونی قرار نگیرند؟.....
۹۷	آیا برنامه‌های مفید تلویزیون در اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری کودک مؤثر است.....
۹۸	ماشین‌های بازی و تأثیر آنها بر کودکان .....
۹۹	توصیه به پدران و مادران در مورد تماشای تلویزیون، ویدئو، سریال‌ها.....
	و فیلم‌های سینمائي

فصل هفتم

نقاشی کردن و نقش آن در رشد کودکان

۱۰۳

۱۰۵	.....	شکل یا آدمک کشیدن کودکان .....
۱۰۷	.....	نقاشی کردن کودکان .....
۱۱۱	.....	هنر نقاشی در کودکان .....

۱۱۳

تولّد نوزاد جدید و پیدایش حسّ حسادت در کودک بزرگتر

فصل هشتم

۱۱۵	.....	آماده کردن کودک برای تولّد نوزاد جدید .....
۱۱۷	.....	موقعی که مادر برای زایمان و تولّد نوزاد به بیمارستان می‌رود، برای .....
		کودک بزرگتر چه ترتیبی باید داده شود؟
۱۱۸	.....	آوردن نوزاد به خانه و پیدایش حسّ حسادت در کودک بزرگتر.....
۱۲۳	.....	اگر کودک بزرگتر نسبت به نوزاد جدید حسادت کند، مادر باید چه بکند؟ .....
۱۲۵	.....	چشم و هم‌چشمی بین کودکان خانواده و برخورد و نزاع بین آنها و رفتار .....
		پدر و مادر با آنها
۱۲۸	.....	برخورد و نزاع بین کودکان یک خانواده و رفتار پدر و مادر با آنها.....
۱۲۹	.....	برای کاهش نزاع و برخورد بین کودکان، پدر و مادر چه باید بکنند؟ .....

۱۳۵

ناسازگاری و اختلافات زنashوئی و اثرات آن بر کودکان

فصل نهم

۱۳۷	.....	ناسازگاری و اختلافات زناشوئی و اثرات آن بر کودکان .....
۱۳۸	.....	نیازهای کودکان و وظایف پدر و مادر.....
۱۳۹	.....	علامت و نشانه‌هایی که کودکان در هنگام ناسازگاری والدین از خود نشان می‌دهند .....

۱۴۴ ..... علامتی که والدین از خود نشان می‌دهند و نشانه ناسازگاری زناشویی آنهاست
۱۴۷ ..... ناپایداری ازدواج و طلاق و اثرات آن بر کودکان
۱۵۰ ..... پرسش و پاسخ
۱۵۲ ..... اعمال خشونت و همسرآزاری و اثر آن بر کودکان

بخش دوم: اختلالات رفتاری کودکان و نوجوانان

فصل دهم تا بیست و دوم

۱۵۳

گریه کودکان

فصل دهم

۱۵۵ ..... گریه کودک (مشکلی که همه مادران با کودک خود دارند)
۱۵۵ ..... علل گریه کودک
۱۵۷ ..... اثر گریه طولانی
۱۵۸ ..... اثر تماس بدنی مادر و کودک
۱۶۰ ..... اثر تماس بدنی در حیوانات پستاندار
۱۶۱ ..... چگونگی ترشح و اثر مواد شیمیائی و هورمون‌های بدن
۱۶۲ ..... آرامش دادن کودکان شیرخوار، چگونه کودک شیرخوار خود را آرامش دهد؟
۱۶۵ ..... پرسش و پاسخ (پاسخ به پرسش‌های والدین)
۱۷۴ ..... نکات کلیدی

۱۷۵

توس‌های طبیعی کودکان

فصل یازدهم

۱۷۷ ..... ترس کودکان در سنین مختلف
۱۸۰ ..... رفتار صحیح پدر و مادر در برابر ترس کودکان
۱۸۱ ..... اگر کودک از چیزی می‌ترسد، پدر و مادر چه باید بکنند؟
۱۸۲ ..... ترس از تاریکی
۱۸۳ ..... ترس از آب

۱۸۳	ترس از پزشک و معاينة پزشکی .....
۱۸۵	ترس از دندانپزشک .....
۱۸۷	ترس از رفتن به کودکستان و دبستان.....
۱۸۸	نکات کلیدی.....

۱۸۹

خواب، زمان خوابیدن و اختلالات خواب در کودکان

فصل دوازدهم

۱۹۱	خواب کودکان و زمان خواب.....
۱۹۱	مراحل خواب نوزادان و کودکان .....
۱۹۲	چرا خواب برای کودکان مهم است؟.....
۱۹۲	شرایط محل خواب کودکان و اهمیت آن.....
۱۹۴	خوابیدن در روز و عادت دادن کودک به خوابیدن در روز.....
۱۹۵	خوابیدن در شب و عادت دادن کودک .....
۱۹۶	حمام کردن کودک قبل از خوابیدن.....
۱۹۷	اصول و حقایقی در مورد خواب کودکان .....
۱۹۸	آرام کردن مغز کودک هنگام خوابیدن .....
۲۰۰	خوابیدن کودک کنار مادر و پدر در طول شب.....
۲۰۳	مرگ ناگهانی شیرخواران .....
۲۰۴	پرسش و پاسخ (پاسخ به سوالات مادران).....
۲۱۳	مشکلات خواب کودکان نویا و بزرگتر .....
۲۱۴	ترس کودک به هنگام خوابیدن .....
۲۱۹	راه رفتن کودکان در خواب.....
۲۲۰	خواب و رؤیا (خواب دیدن کودک) .....
۲۲۳	پرسش و پاسخ .....

عادت‌های غیرمعمول کودکان

فصل سیزدهم

- ۱- محکم زدن سر به تختخواب و در و دیوار، خم و راست شدن و جنابندن ۲۳۰
- بدن در کودکان
- ۲- مکیدن شست و دیگر انگشتان دست ۲۳۱
- آیا مکیدن شست و انگشتان دیگر سبب تغییر شکل دهان و دندان‌های ۲۳۵
- کودک می‌شود؟
- ۳- والدین در برابر کودکی که شست خود را می‌مکد، چه باید بکنند؟ ۲۳۶
- ۴- جویدن ناخن‌ها ۲۳۸
- ۵- سائیدن دندان‌ها روی هم در خواب (دندان قرچه) ۲۳۹
- ۶- رفتار و اعمال مربوط به دستگاه تناسلی - مالش دادن آلت تناسلی در کودکان ۲۴۱
- مالش دادن آلت تناسلی ۲۴۴
- چرا کودک چنین کاری می‌کند؟ ۲۴۵
- ۷- لکنت زبان در کودکان ۲۴۷
- علل به وجود آمدن لکنت زبان ۲۴۸
- پیشگیری از لکنت زبان و درمان آن ۲۵۱
- ۸- تیک: به هم زدن پلک‌ها، مکیدن لب‌ها، بیرون آوردن زبان، بالا انداختن ۲۵۴
- شانه‌ها، آه کشیدن و صاف کردن گلو

بدرفتاری، عصبانیت و پرخاشگری کودکان

فصل چهاردهم

- علل بدرفتاری، عصبانیت و پرخاشگری (چرا رفتار بعضی از کودکان بد است؟) ۲۵۹
- ۱- کم خوابی، خستگی و گرسنگی ۲۶۰
- ۲- مغز بعضی از کودکان از نظر احساسی هنوز رشد کافی نکرده است ۲۶۴
- ۳- اشتباق‌ها و نیازهای روانی کودک ۲۶۵

فصل پانزدهم

خشش کودکان

۲۷۵

- خشش کودکان ۲۷۷
الف: خشم شدید کودکان ۲۷۷
وظیفه افرادی که با کودک سروکار دارند (مربیان، آموزگاران و والدین) در برابر ۲۸۰
کودکی که دچار خشم شدید شده است ۲۸۱
چگونه می توان خشم کودک را کنترل و او را آرام کرد؟ ۲۸۱
پیشگیری از بروز خشم کودک هنگام پوشیدن لباس ۲۸۲
ب: خشم خفیف کودکان ۲۸۵
تغییرات مغز کودکان در خشمها ۲۸۶
روش برخورد با خشم خفیف ۲۸۶
حالات و شرایطی که کودک را دچار خشم می کند ۲۸۹
نکات کلیدی در رفتار بد و خشم کودکان ۲۹۰

فصل شانزدهم

انضباط و تربیت کودکان

۲۹۱

- آیا انضباط و تربیت برای کودکان ضرورت دارد؟ ۲۹۳
رفتار کودک بی انضباط و بی تربیت چگونه است؟ ۲۹۴
چطور باید انضباط را به کودک آموخت؟ ۲۹۵
سن آموزش و روش انضباط ۲۹۵

۲۹۸	در تربیت و انضباط بخشیدن به کودک دلیل بیاورید.....
۳۰۰	پاداش و تنبیه .....
۳۰۲	چرا بعضی از کودکان، کودک دیگری را آزار و اذیت می‌کنند؟ .....
۳۰۴	داشتن حد و مرز در رفتار کودکان ضروری است.....
۳۰۸	پاداش دادن در برابر کارهای خوب کودک.....
۳۱۷	اجتناب از تنبیه (تبیه کردن اشتباه است).....
۳۲۱	فرستادن و تنها گذاشتن کودک در اتاق به عنوان تنبیه .....
۳۲۵	انضباط را باید قدم به قدم و با حد و مرز به کودکان آموخت.....
۳۲۸	نکات کلیدی در انضباط و تربیت کودکان .....
۳۳۰	پرسش و پاسخ .....
۳۵۷	پرسش: کودکان را چطور تربیت کیم تا انسان‌های مهربان باشند .....

شکسته شدن قلب کودکان (چگونه قلب کودک می‌شکند)

فصل هفدهم

۳۶۱	شکسته شدن قلب کودک (چگونه قلب کودک می‌شکند) .....
۳۶۳	از دست دادن فرد مورد علاقه کودک و شکسته شدن قلب کودک .....
۳۶۶	بسیاری از کودکان پس از این که قلبشان شکست، دچار خشم و غضب و ..... پرخاشگری می‌گردند
۳۶۷	پرسش و پاسخ .....

اختلالات یادگیری کودکان در کودکستان و مدرسه

فصل هجدهم

۳۷۱	کودکستان (سیر دن کودک به کودکستان و نقش آن در رشد اجتماعی کودک) .....
۳۷۲	پدر و مادر از کودکستان چه انتظاری دارند؟ .....
۳۷۶	عدم موفقیت کودک در مدرسه (چه کنیم تا کودک در مدرسه موفق باشد؟).....

فصل نوزدهم

کودکان بیش فعال و کم توجه

۴۰۳

- کودکان بیش فعال و کم توجه ۴۰۵
چرا و به چه علت کودکان دچار حالت بیش فعالی و کم توجهی می شوند؟ ۴۰۷
چه درمانی برای کودکان بیش فعال وجود دارد؟ ۴۰۸
پدر و مادر چگونه باید با کودکان بیش فعال رفتار کنند (در دوران شیرخواری، ...) ۴۱۰
قبل از دوران مدرسه و در دوران مدرسه) .....
انضباط بخشیدن به کودکان بیش فعال ۴۱۲
آینده کودکان بیش فعال چگونه خواهد بود؟ ۴۱۴
نکات کلیدی ۴۱۴

فصل بیستم

شب ادراری، بی اختیاری ادرار در روز،

۴۱۵

- تعریف شب ادراری ۴۱۷
علل شب ادراری ۴۱۸
درمان شب ادراری ۴۲۰

الف: درمان شب‌ادراری در کودکان سه تا شش ساله.....	۴۲۱
ب: درمان شب‌ادراری در کودکانی که سن آنها بیش از شش سال است.....	۴۲۷
ج: درمان شب‌ادراری در کودکانی که سن آنها بیش از هشت سال است.....	۴۳۱
دارو در شب‌ادراری کودکان.....	۴۳۴
پرسش و پاسخ (پاسخ به پرسش‌های والدین).....	۴۳۷
بی اختیاری ادرار در روز (ادرار کردن کودک در شلوار خود در روز).....	۴۴۰
تکرر ادرار (زیاد شدن تعداد دفعات دفع ادرار).....	۴۴۶

۴۴۷

دفع غیرارادی مدفع در کودکان

فصل بیست و یکم

تعریف دفع غیرارادی مدفع (دفع مدفع در زیرپوش یا شلوار کودک).....	۴۴۹
علل دفع غیرارادی مدفع	۴۴۹
ابتلا به یبوست و دفع غیرارادی مدفع در کودکان	۴۵۲
درمان دفع غیرارادی مدفع	۴۵۳
پیشگیری از دفع غیرارادی مدفع	۴۵۴

۴۵۵

دوران نوجوانی (بلوغ)

فصل بیست و دوم

دوران نوجوانی	۴۵۷
رشد سریع و تغییراتی که در بدن در دوران نوجوانی ظاهر می‌گردد (علائم بلوغ)	۴۵۸
۱- اوایل دوران نوجوانی	۴۵۸
۲- اواسط دوران نوجوانی	۴۶۰
۳- اواخر دوران نوجوانی	۴۶۲
وظيفة پدر و مادر در برابر تغییرات جسمی مهمی که در دوران نوجوانی و ..... بلوغ رخ می‌دهد	۴۶۳
گفتوگو درباره مسائل جنسی و آموزش آن	۴۶۵

پدر و مادر در مورد مسائل جنسی چگونه باید با نوجوانان صحبت کنند ..... و چه مطالبه باید گفته شود	۴۶۷
پرسش و پاسخ (سؤالاتی که کودکان و نوجوانان ممکن است در مورد ..... مسائل جنسی از پدر و مادر پرسند	۴۷۰
مشکلات و مسائل دستگاه تناسلی نوجوانان دختر ..... آزمایش دستگاه تناسلی و پستانها برای بررسی سلامت دختران نوجوان	۴۷۶
بیماریهایی که از راه آمیزش و نزدیکی انتقال می‌یابد ..... بیماری ایدز (بیماری شوم و مرگبار)، پرسش و پاسخ	۴۸۴
بیماری سوزاک ..... بیماری ناشی از میکروب کلامیدیا	۴۸۵
بیماری تبخال دستگاه تناسلی (هرپس) ..... عفونت و التهاب لگن خانم‌های جوان	۴۹۴
خرج ترشح از واژن نوجوانان دختر ..... اعتیاد نوجوانان و جوانان (سیگار و دخانیات، ماری‌جوانا، استنشاق مواد فرماز،	۴۹۵
داروهای توهّمزا، مواد افیونی و استروئیدهای آنابولیک	۴۹۹
رشد و نمود روانی دوران نوجوانی و مشکلات آن ..... رشد و نمود اجتماعی دوران نوجوانی	۵۱۳
تحصیل و دانش آموختن در دوران نوجوانی و مشکلات آن ..... اختلالات یادگیری در نوجوانان	۵۳۰
تغذیه صحیح و مناسب نوجوانان	۵۴۳
	۵۵۳